

MUORTEN JA OPISKELIJOI
TYÖTÖRETKI 20.- 22.

Kohtaus
ORVOOSSA

RIITTA UUSITALO

SUOMALAISEN SARJAKUVAN
ERILAINEN NUORI

*Riitta Uusitalo (s. 1960) on jyvaskyläläinen taidemaalari, joka tekee kaunistelemattomia, iskeviä, värikkäitä tauluja ja puupiirroksia. Hän tekee myös sarjakuvia. Riitta Uusitalon albumi **Rakastakaa minua Helästi**, neiti ilmestyi viime vuonna Jyväskylän Yliopiston oppilaskunnan julkaisusarjassa numerona 20, kaikkien tieteellisten tutkielmien joukossa. Ne, jotka tämän harvinaisuuden (500 kpl:n painos ja menestyk-*

sen yllättämänä otettu 125 kpl:n lisäpainos) ovat käsiinsä saaneet tai lukeneet esimerkiksi Kannuksesta tai Sarjarista Riitta Uusitalon sarjakuvia, ovat joutuneet todennäköisesti muuttamaan ainakin joitain käsityksiään sarjakuvan olemuksesta. Tai vaihtoehtoisesti ovat joutuneet taistelemaan torjunnan ja avosylin hyväksymisen välimaastossa. Kylmäksi en usko kenenkään jääneen.

Niin se on oppilaat. Naimisiin en menis vaikka Paavikosis! Olenkos koskaan kertonut Teille kuinka Eräs Sattumus minua Opetti?

Loppu!

Tipu Laitinen valistaa oppilaitaan.

"Aiheet ovat elävästä elämästä syntyneitä. Mustan huumorin väritämiä kertomuksia on talkkareista, koulusta, nuorisotyöttömyydestä ja vuokralaisten elämän kurjuudesta. Riitta Uusitalon ote on väljää ja vapautunutta myös tarinan kertojana." (Kansan Uutiset, 23.9.1986)

Riitta on toki lukenut Aku Ankkaakin pienenä ja muistelee kaiholla pienenä käsiinsä saamia 50- ja 60-lukujen numeroita. Mutta sarjakuvaa hän ei harrasta harrastamisen vuoksi: mieluummin kirjoja. Vaikka Riitta Uusitalo on asunut viitisen vuotta toisen sarjakuvapiirtäjän ja aktiivisen harrastajan Reima Mäkisen kanssa, hän lukee sarjakuvaa harvoin ja valikoiden. Eikä sarjakuvaa myöskään synnytetä vain sen itsensä vuoksi.

"Riippuu aivan jutusta, kuinka se ilmaistaan. Jotkut täytyy piirtää sarjakuvana, ja jotkut täytyy maalata ja jotkut kirjoittaa. Työn tunnelma riippuu aika paljon siitä. Grafiikka ja puupiirros ja sitten taas novelli toimivat samanlaisella tasolla, niihin saa molempiin tiivistettyä tunnelman. Mutta jos teksti täytyy saada jatkumaan, silloin mä teen sarjakuvaa."

"Harvemmin näkkee semmoisia naisia sarjakuvissa, joille uskaltas vaikka vihjasta, niinku että, jos vaikka kahville." (Aviisi 5.3.1987)

Riitta Uusitalon henkilögalleria on aivan omaa luokkaansa. Hän on yksi tuikiharvinaisia kotimaisia piirtäjiä, jonka henkilöt ovat täsmälleen niin uskomattoman omalaatuisia kuin oikeat ihmiset juuri ovat. Tipu Laitinen, opettajatar, joka on käynyt Jyväskylän Seminaarin, kokee traumaattisen avioliiton espanjalaisen härkätaistelija Luikin kanssa. Hän palaa Suomeen ja päätyy Mouhijärven Peruskoulun 8. c:n opettajaksi, päärittää luokallaan loputtomasti aihetta Syntinen Eeva, ihastuu Kouluhallituksen Mieheen Helsingistä ja joutuu lopuksi yhdessä episodissa tulkiksi Kremlin.

Entäpä hänen Tuovin Stoori-sarjansa sivuhenkilöt, kuten mainostoimiston art director ja terveyskeskuslääkäri, jotka ovat aivan niin raivostuttavia kuin kyseisten ammattialojen edustajat pahimmillaan ovat. Henkilöissä on selvästi havaittavissa se, että Riitta Uusitalo tarkkailee ympäristöään erittäin skarpilla silmällä ja korvalla.

Vuokralaisten elämän onkusta. Sarja "Vaikeat vuokralaiset".

Riitta on kertonut *Vaikeat Vuokralaiset* -sarjan ja toisen albumissa olevan, vuokralaisuusongelmia käsittelevän nimettömän sarjan syntyvaiheista, että ne ovat suoraan kopiaituja elävästä elämästä. Onko Tipu Laitisella, Tuavilla ja *Rotat* -sarjan episodeilla esikuvansa?

"On niissä aina vähän jotakin todellisuuspohjaa. Esimerkiksi meillä oli opettaja, sellainen neiti-ihminen, jonka nimi oli myös Tipu. Se teki paljon etelänmatkoja ja meillä oli historian tunneilla hauskaa, kun Tipu kertoi, mitä hänelle tapahtui Kheopsis pyramidilla – sielläkin oli Helsingistä yksi isä poikansa kanssa ja kamelilla ratsastettiin... ja se oli kaikkea muuta kuin vamppimainen. Meillä oli hirvittävä hauskaa."

"Tipu Laitinenkin on varmaan yhdistelmä erilaisia naisihmisiä. Tuovin työpaikka on ehkä lähtenyt siitä, että sä (viittaus allekirjoittaneeseen) olet töissä mainostoimistossa. En mä yhtään tiedä, minkälaista on olla mainostoimistossa. Sen takia siitä oli niin hauska tehdä. Ajattele vaikka jotakin tuolaista sanaa kuin art director – ja jossain Hesarissa haetaan sellaista huipputäydellistä tyyppiä, tunnetko olevasi tällainen – ei siitä henkilöstä voi muunlaista muodostua. En mä ole ikinä tavannut yhtään art directoria, se voisi olla kamala pettymys jos tapaisin."

"Tämä terveyskeskusjuttu. Kun mä asuin Kankaanpäässä, mulla oli vähän aikaa sellainen kämpä omakotitalon yläkerrassa, missä vuokralaisantähti säästi ölkkykuluja niin, että se kävi nappaamassa illalla koko yläkerran kylmäksi. Sitten heräsin joinakin aamuina hengitys huuruten ja jäsenet jäässä, ja

Riitta Uusitalon sarjakuvien maailma on poikkeuksellinen. Se on yhtä aikaa viiltävän tosi ja kuitenkin huikean absurdi. Tarinat tuovat erilaisia tunnetiloja suorastaan lukijan syltiin – vihastus, ikävä, hilpeys säteilevät sivuilta ennennäkemättömällä tavalla.

Ehkä ainoa adjektiivi, mitä Riitta Uusitalon sarjakuvista ei voisi koskaan käyttää, on tosikkomainen. Vakavimmankin aiheenkäsittelyn alajuonteena kulkee humoristisuus, joka tarkkanäköisenä todellisuuden kärjistämisinä tai täydellisenä slapstickinä.

Kun tähän keitokseen lisätään piirustus-tyyli, joka saa rajoittuneimmat kavahtamaan, on meillä Riitta Uusitalossa sarjakuvapiirtäjä, joka on tosi pitkää aikaa tuonut maamme tekijäkentälle jotakin uutta ja erilaista. Jotakin sellaista, joka saa meidät sarjakuvaharrastajat näkemään inhottavan selkeästi, millaisissa traditioissa me edes itse sitä huomaamatta sitkeästi roikumme.

Riitta Uusitalo ei kuulu klassisen sarjakuvavivestyksen saaneisiin alan harrastajiin: kaikkiaan me suurinpiirtein olemme lukee lapsena Aku Ankkaa ja supersankarisarjoja, ihastuneet Ruutuun ja Zoomiin tai Shokkiin ja kokeneet sen mystisen herätyksen, joka meistä useimmat on ajanut kiihkeästi harrastamaan sarjakuvaa lukemalla ja tekemällä. Riitta Uusitalo on poikkeus näistä säännöistä: hän suhtautuu sarjakuvaan lähes pyhäinhäväistyksenomaisella etäisellä realismilla, joka tarkoittaa sitä, että sarjakuva on vain yksi ilmaisuväline muiden joukossa, ja sitä käytetään silloin, kun se satuu soveltumaan sanottavan asian tunnelmaan.

Piirustusluokka Puhukoon Puolestani!

Kouluhallituksen Mies Helsingistä.

kun mä hiippailin alakertaan ottamaan lämmintä suihkua, että sulaisi ja pääsisi kouluun, tuli kylmä suihku niskaan. Silloin sai aika usein asioida terveyskeskuksessa. Mulla oli jatkuvasti angina ja siellä oli yksi lääkäri, joka ei ikinä ottanut uskoakseen sitä. Mulla oli valkoisia täpliä kurkussa ja se joka ainoa kerta otti kynän ja paperia ja sanoi, että sulla on takertunut pullanmuruja tuonne, ja se piirsi paperille nielurisat ja sanoi tämänmuotoiset ovat nielurisat ja näihin kohtiin helposti takertuu pullanmuruja. Turha kai sanoa, etten mä ollut syönyt pullaa lähiaikoina."

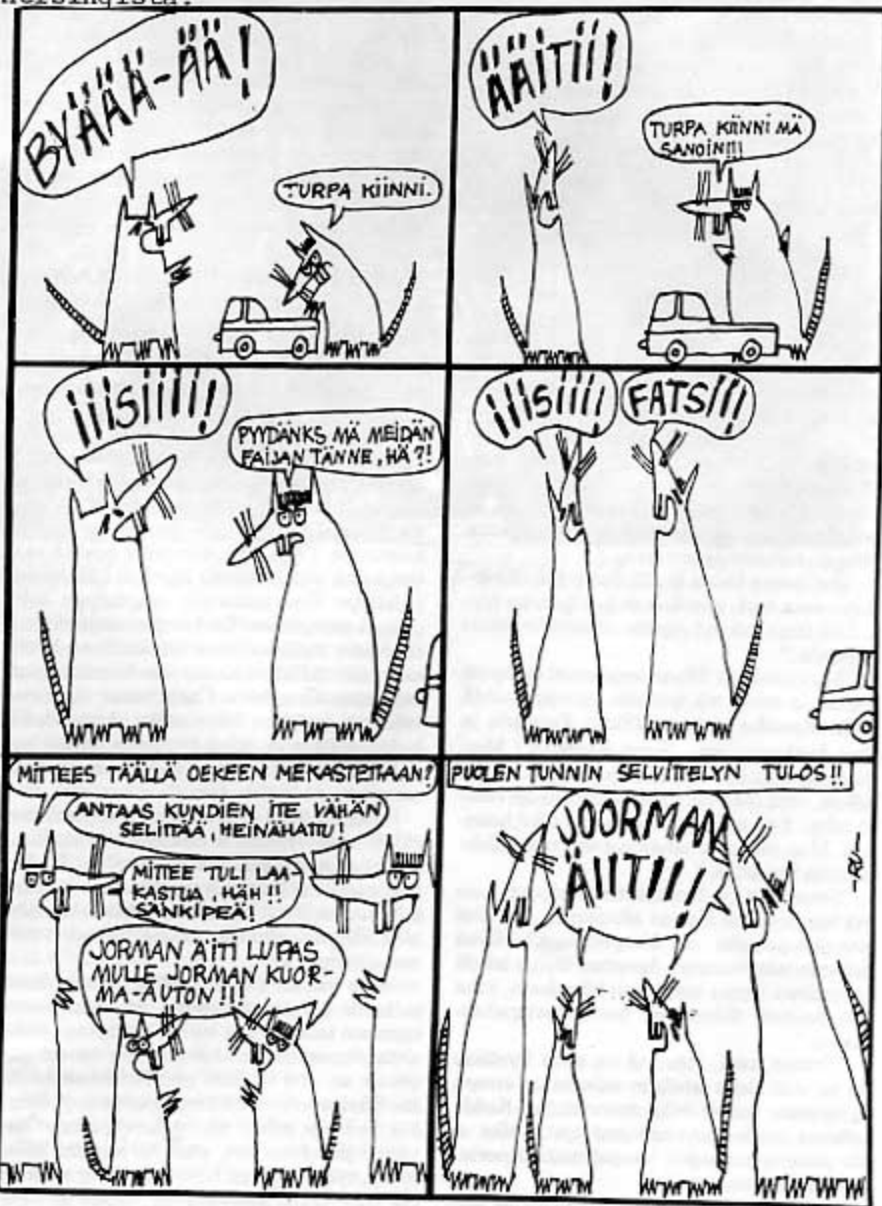
"Rottiin ja muihinkin on tullut aiheita monenlaisista työpaikoista. Mä olen ollut esimerkiksi sairaalassa siivoamassa, ja mielen-terveystoimistossa vahtimestarina, ja mm. yhden vuoden perhepuistossa. Sellaisessa paikassa missä on paljon lapsia, sattuu aina kaikenlaista."

"Riitta Uusitalon ekspressionistinen grafiikka, joka ravistaa suoruudellaan, hienostelemattomuudellaan ja ilmaisun alitajuisella ja tietoisella hallinnalla..." (Keski-suomalainen 19.3.1985)

Joku voisi nimittää Riitta Uusitalon sarjakuvapiirustustyyliä naivistiseksi, joku toinen ekspressionistiseksi. Kuitenkin siihen pätee kenties tarkalleen vain yksi määre: se pyrkii enemmän ilmaisemaan kuin olemaan. Riitta Uusitalon piirustustyyli ei ole kertaalleen vilkaistavaa, se ei jätä juonta koskaan alistaiseksi. Sanalla sanoen, se on aivan harvinaisen kiinteässä vuorovaikutuksessa tarinaan.

Toista näkee myös selkeästi totaalisen uskottomuuden perinteelle ja esikuvien puuttumisen. Siksi juuri Riitta Uusitalon työt puhuvat omalla äänellään, ovat ainutlaatuisia.

Riitta on piirtänyt koko ikänsä, haaveillut vähillä eläinlääkärin urasta, mutta lukion kesken jättäminen kaatoi ajatuksen. Myös mitta tuli täyteen koulumaisesta opiskelusta.

Art director Tuovin Stoorissa.

"Mä kävin läpi viisi senttiä paksun ammatinvalinnanoppaan ja karsin sieltä yksi kerrallaan pois kouluja. Kaikki, jotka jäi jäljelle, oli taidekouluja."

Riitta Uusitalo opiskeli vuoden Orivedellä ja meni sitten Kankaanpään taidekouluun. Siellä hän tutustui myös sarjakuviiin Ari Kutilan ja Reima Mäkisen kautta, jotka opiskelivat samaan aikaan Kankaanpäässä. Esikuvia hänellä ei sarjakuvantekemisessä ole, joitakin tosin, joista pitää enemmän kuin muista.

"Mark Beyerin, sen amerikkalaisen, sarja Tony Target. Sitä on ollut ainakin Raw-lehdessä. Se piirtää aika naivistisesti... sitten mä pidän Burns'n jutuista. Niin ja Moisewitzista. Kuvantekijänä mä katson ensimmäisenä kuinka se on piirretty. Mua ärsyttää sellainen kuin 15-vuotiaat pojat mietti, että minkälaista se on se hyvin piirretty sarjakuva ja miten niistä voisi tulla sarjakuvapiirtäjiä, ja sitten ne opettelee piirtämään sellaisia pienipäisiä äijiä, joilla on hurjat muskelit, ja ne yrittää piirtää akateemisesti oikein, mutta hirveän harvoin ne onnistuu."

"Jos hakee omaa tyyliä, sen pitää olla tosiaan oma tyyli, ei sellainen haettu oma tyyli. Että tässä mä nyt rupean tekemään jotain erikoista."

"Mun mielestä Tilsan sarjakuvat on hyviä myös. Ja sitten mä tykkään hirveästi näistä Patu Rankka -jutuista (Simo Frangén ja Pasi Heikura, mm. Suuri Kurpitsa.) Mun mielestä niissä on hauskat juonetkin. Niistä näkee, ettei niitä ole kauheassa tuskien hiesä tehty. Että tekijälläkin on ehkä ollut hauskaa. Mun mielestä sarjakuva saa olla vähän sellaista fun artia."

"Sitten mä oli hirvittävän ällistynyt, kun mä luin jostakin Kemin albumista, että yksi arvosteluperuste oli kaupallisuus. Minkä helvetin takia nuorten ihmisten täytyy tehdä kaupallista sarjaa sellaiseen kilpailuun, joka arvostellaan tällaisessa harrastajatapahtumassa."

"Toinen juttu, jota mä en siinä hyväksy on se, että siellä tehdään esikarsinta ennen varsinaisia asiantuntija-arvosteluja. Kaikki sellaiset mielenkiintoisimmat työt, jotka ei ole piirretty tarpeeksi kaupallisesti ja perinteisesti, karsiutuu pois."

"Sellaiset tyypit kuitenkin osallistuu Kemin kilpailuun, jotka tekee omakustannejut-

tuja ja tekee niitä omasta elämästään ja omasta ympäristöstään. Mutta arvosteluperuste onkin se, onko grafiikka vahvasti hyväksytyn perinteen mukaista. Ja silloin on ihan sama onko sinä mitään juonta vai ei, jos piirät vain oikean näköisiä kuvia. Se on vähän sellainen mainosgraafikan kilpailu."

"Sellaiset tyypit, jotka koettaa tehdä näköistä - ne ei enää kerro niillä kuvilla mitään. Siitä vain näkee, kauanko sitä on tehty. Hyvä kuvataide on aina sellaista, että se on tehty valvottoman näköisesti; ettei näy mikään kymmenen vuoden hiki."

"Riitta Uusitalo on koonnut näyttelynsä toimivan kokonaisuuden, joka valottaa hyvin hänen taiteilijanlaatuunsa: räiskyvää, rehellistä ja monipuolista." (Satakunnan Kansa, 16.6.1985)

Riitta Uusitalo on jo Kankaanpään taidekoulun aikana osallistunut varsin useisiin näyttelyihin ja pitänyt myös omia. Hänen meriittilistallaan on myös vuoden työskentelyapuraha 1986. Itse hän pitää hyvinä saavutuksina osallistumista Kluuvien Galleriassa pidettyyn Kuvataiderock -näyttelyyn sekä pääsyä paikallisiin Taidehallin näyttelyihin, joihin on melko vaikea hankkittua. Mutta ensi kesänä Riitta Uusitalo on kutsuttu osallistumaan Graphica Creativaan, kansainväliseen grafiikan biennaaliin, jonne tulee huipputöitä mm. Yhdysvalloista, Japanista ja Euroopasta. Se on jo todellinen tunnustus.

Pelkkä taiteen tekeminen ei valitettavasti elätä, vaan erilaisia kuvataiteen opetustehtäviä on pakko tehdä sivuansioiksi. Töiden myymiselle ei koskaan voi perustaa mitään, ja toisaalta Riitta ei halua lähteä tekemään töitä sillä periaatteella, että ne menisivät varmasti kaupaksi.

"Kun mä olen opettanut mielisairaalassa ja tuolla päiväkeskuksessa, mä olen vasta tajunnut mikä hyvän kuvan määrä on, mikä antaa kuvalle oikeutuksen sen olemassa-oloon: se, että tekijällä on ollut tarve tehdä se. Ettei se ole pelkkää ympäristön koriste-lua. Sellaista näkee aika paljon ja monet kuvantekijät tekee sitä, ettei ne joutuisi tekemään mitään muuta hommaa. Ei se sinänsä ole mitenkään tuomittavaa, mutta ei mua vain sytytä sellaiset kuvat."

Vaikuttaako sarjakuva muihin kuviin tai päinvastoin?

"Kun joskus aikaisemmin kysyttiin, vastasin ei. Mutta oikeastaan sillä samalla hetkellä, kun sen sanoin, ne alkoivat vaikuttaa. Ajattelin, että miksi ei."

"Kun mä olen lukossa maalaamisen kanssa, mä ajattelin, että miksen mä vois yhdistää maalaamista grafiikan ja sarjakuvan tekemiseen, mitkä tuntui silloin helpommilta. Ne kaikki kolme tässä tavallaan fuusioitui muutamassa työssä."

Katselemme suurikokoisia maalauksia, joissa on taustana pieniä linoleikkaustekniikalla tehtyjä figuurisarjoja.

"Mulla on ollut helvetin hauskaa näitä tehdessäni, samoin Mary Fisherin muutokuvaa, joka on Aalto-museossa näytteillä."

"Mä tykkään näissä juuri sarjakuvamaisuudesta."

"Keskiaikainen taide kiinnostaa mua paljon enemmän kuin moderni hyväksi havaittu ylikansallinen taide... Keskiaikaisessa taiteessa on tavallaan kertomus siinä kuvassa, ja siinä on myös mukana tarkoitus, miksi se on tehty. Esimerkiksi kaikki nämä ihmisten kiduttamiset uskonpuhdistuksen aikana: mä olen nähnyt sellaisia valtavia maalauksia, joissa keskellä joku Pyhä Yrjö ratsastaa ja reunoilla kiertävät kaikki nämä kidutusmenetelmät. Ne on sellaisia sarjakuvamaisia: todella hyvän näköisiä ja niitä on kiva tutkia ja katsella. En mä sillä väkivallalla mässäille, se ilmaisumuoto on vain mun mielestä täydellinen."

"Ja mikä parasta, kuvista välittyy myös itse tekemisen riemu ja vapautuneisuus." (Keskisuomalainen 8.2.1986)

Riitta Uusitalo ei tee sarjakuvaa sarjakuvan harrastamisen takia: hän tekee sarjoja silloin kuin jokin tapahtuma täytyy purkaa tai silloin, kun joku pyytää sarjakuvaa leh-teensä. Riitan mitä omintakeisimpia tulkintoja eri teema-aiheista onkin näkynyt omakustannelehdissä - etsiviä, väkivaltaa, ihmisuhteita, Kalevalaa.

Onko sarjakuva helppo tapa sanoa asioita?

H.C. KOTIJUMALATAR RÄYH! *Zetter, Uusi-talo 95*

"Silloin, kun me saatiin häätö, niin mä tein sarjan siitä tosi nopeasti (Nallu ja Majakowski -tarina albumissa). Mä karrikoin oikein sormet syyhyten niitä ihmisiä. Oli jotenkin ihanaa saada ne kaikki ällöttävät piirteet, joita niissä tyypeissä oli, mahtumaan niin pieneen tilaan. Se oli melkein luettelo kaikista niistä piirteistä. Kirjoittamalla jutusta olisi tullut paljon pitempi ja se olisi ollut pelkkää kuvailua."

Kun et itse harrasta sarjakuvaa, millaisena harrastuksen näet?

"Mun mielestä on hyvä että ihmiset tekee jotain. Ylipäätään on kivaa, että tehdään esimerkiksi omakustanteita, että on sarjakuvaseuroja; että ihmiset kuvallisesti ja kirjallisesti ilmaisevat itseään. Se on hemmetin hyvä asia. On kauheata opettaa jossain työväenopistossa, jossa ihmiset yrittää maalata kuin joku Gallen-Kallela ja tekee jäljennöksiä tunnetuista töistä. Se on niin tuskaista hommaa. Sitä on ihan hirveä seurata vierestä."

Minkälaista kritiikkiä olet joutunut vastaanottamaan sarjakuviesi omintakeisen tyylin vuoksi?

"Rotat-sarjakuvia tarjosin Kankaanpään Seutuun. Päätoimittaja pyöritteli niitä vaikka kuinka kauan, ennenkuin sai kakaistua sen, että voisitko sä piirtää sen uudestaan. Ei me voida laittaa näitä lehteen, kun siinä voi käydä niin, että kankaanpäälaiset luulee, että ne samaistetaan rottiin. Että jos jotain söpömpiä eläimiä. Niinkuin kankaanpäälaiset olisi jotenkin kauhean söpöjä."

"Kun mä tein sen albumin, mä ajattelin, ettei sitä kukaan lue. Tai jos lukee, niin siitä ei ainakaan kukaan tykkää. Ja musta on hirvittävän hauskaa, kun pikkujätkät soittelee Reimalle ja haukkuu sille mun sarjakuvia, että eihän se osaa edes piirtää. Ja Reima sanoo niille isällisellä äänellä: ehkä sinäkin, kun kymmenen vuotta kasvat, sitten sinäkin ehkä ymmärrät. Mun mielestä se on ehkä parasta palautetta mitä niistä on tullut. Ne on niin tohkeissaan."

"Jotkut mun töistä kun on näytellyissä, niin tietynlaiset ihmiset ei voi edes katsoa niitä."

Johanna Sinisalo